

Weenink, W. H., *Johan Willem Beyen 1897-1976. Bankier van de wereld, bouwer van Europa* (Dissertatie Leiden 2005, Amsterdam/Rotterdam: Prometheus/Bert Bakker/NRC Handelsblad, 2005, 575 blz., ISBN 90 446 0476 7).

In 1961 interviewde Bibeb Johan Willem Beyen, de Nederlandse ambassadeur in Parijs. De waarden die richtinggevend waren geweest in zijn indrukwekkende carrière vatte de ex-minister van Buitenlandse Zaken tegenover Bibeb samen als *'l'esprit d'artiste'*. (436) In het verlengde hiervan oordeelde Beyen niet mild over de typisch Nederlandse opstelling in internationale onderhandelingen: 'Starheid, angst om beduvelde te worden, geen gevoel voor de geste, vreselijk.' (399) Met deze citaten verschaft de begenadigd stilist W. H. Weenink in het laatste deel van zijn Beyen-biografie een dieper inzicht in de handelwijze van de partijloze minister die verantwoordelijk was voor een unieke periode van on-Nederlandse Europese politiek en een cruciale rol speelde in de *relance européenne* van midden jaren vijftig. Daar gaan wel erg veel mooi geschreven pagina's aan vooraf.

Johan Willem Beyen 1897-1976. Bankier van de wereld. Bouwer van Europa stoelt op zeer gedegen archiefonderzoek. Het boek is chronologisch opgebouwd. In hoofdstuk I (1897-1918) beschrijft Weenink de Utrechtse jeugdijaren en de studententijd. Weenink noemt Beyens vriendschap met Marie Anne Tellegen – de latere directeur van het Kabinet der Koningin – die stamt uit die periode 'onschatbaar'. (42) Hoofdstuk II (1918-1927) staat in het teken van de bliksemstart van Beyens loopbaan in de rijksambtenarij, het bedrijfsleven (Philips) en de bancaire wereld. In de periode 1927-1940 (hoofdstuk III) kreeg Beyen vervolgens de kans om als president van de BIS (Bank voor Internationale Betalingen) zijn carrière de zo vurig gewenste internationale allure te geven. In deze hoedanigheid raakt de ambitieuze bankier echter ook verwickeld in 'de kwestie van het Tsjechoslowaakse goud', die volgens Weenink 'onmiskkenbaar een smet op zijn carrière was.' (171) Enkele dagen na de bezetting van Praag door de *Wehrmacht*, in maart 1939, besloot de BIS, onder Beyens verantwoordelijkheid, het verzoek van de nationale bank in Praag, om 1845 baren goud op naam van de *Reichsbank* te stellen, onverwijld in te willigen. Beyen, die zich in dezen als technocraat opstelde, werkte daardoor mee aan de goudjacht van nazi-Duitsland. De kwestie zou Beyen 'vele jaren blijven achtervolgen' en hem bovendien 'zijn leven lang getraumatiseerd hebben.' (172)

In hoofdstuk IV (1940-1952) beschrijft Weenink hoe Beyen zich via zijn netwerk in het bedrijfsleven (Unilever, Philips) en zijn warme vriendschappelijke banden met het prinselijke paar Juliana en Bernhard ontwikkelde tot een invloedrijke adviseur van de Nederlandse regering in oorlogstijd. Zo was Beyen in 1944 delegatieleider van de Nederlandse delegatie te Bretton Woods. Na de oorlog bekleedde Beyen hoge functies bij de Wereldbank en het IMF. Hij was echter niet rouwig toen hij Amerika, dat hij ondermeer kenschetste als 'kultuurloos' (277), weer kon verruilen voor Europa. Zeker toen bleek dat hij

op uitdrukkelijke voorspraak van zijn vrienden prins Bernhard en Marie Anne Tellegen partijloos minister van Buitenlandse Zaken kon worden in het derde kabinet-Drees.

Beyens economische denken had intussen concreet vorm gekregen. De prudente bankier had (sociale) lessen getrokken uit de crisis van de jaren dertig. Zijns inziens konden stabiele maatschappelijke verhoudingen louter gewaarborgd worden indien het welvaartsniveau van de massa regelmatig verhoogd werd. Weenink spreekt in dit verband van een 'rode lijn' die uitmondde in de vaste overtuiging van de noodzaak tot supranationale Europese economische eenwording (474-475). Deze zou vervat worden in het 'plan-Beyen' – een Europese douanegemeenschap zonder interne tariefgrenzen of handelsbelemmeringen en met een gemeenschappelijk buitentarief –, dat zijn ministerschap zo nadrukkelijk zou kleuren.

Hoofdstuk V (1952-1956) is gewijd aan Beyens ministerschap. Een buitengewoon intrigerende periode die gekenmerkt wordt door even fantastische successen in 'Europa', als absurde intriges (rond Greet Hofmans) in Den Haag. Deze sleutelepisode in het leven van Beyen wordt door Weenink, in vergelijking met de eerdere hoofdstukken die soms gebukt gaan onder uitvoerigheid, relatief bondig afgedaan. Bovendien analyseert hij Beyens eigengereide Europese politiek vanuit een tamelijk eng Nederlands perspectief. Zo veel aandacht als de biografie heeft voor de competentiestrijd tussen Beyen en Luns op Buitenlandse Zaken, zo weinig gaat hij in op het diplomatieke getrek en geduw tussen de EGKS-lidstaten ten tijde van de *relance européenne* en de binnenlandse worstelingen die daaraan ten grondslag lagen.

Weenink besteedt bijvoorbeeld nauwelijks aandacht aan de belangrijke rol die de Bondsrepubliek speelde voor de levensvatbaarheid van het plan-Beyen. Begin 1955 wisten Monnet en diens vertrouwelingen al dat economische integratie het enige probate middel vormde om de felle tegenstanders van sectorintegratie in de West-Duitse regering te committeren aan een *relance*. Zonder Europese initiatieven op het gebied van de economie was het nieuwe sectorintegratieproject van Monnet, Euratom (dat om redenen van nucleaire machtspolitieke gesteund werd door Frankrijk), bij voorbaat een onhaalbare kaart.

Andersom gold echter dat de gemeenschappelijke markt lange tijd onverteerbaar was voor Frankrijk. In Parijs werd economische integratie beschouwd als de doodsteek voor de Franse welvaartsstaat die door toedoen van een (te) hoog prijsniveau de concurrentiekracht miste om te kunnen overleven in een Europese gemeenschappelijke markt. Het bevreemdt enigszins dat Weenink in dezen de visie van Beyen, die monetair gelouterd was én een 'francofiële inslag' had (421), niet aan de orde stelt. Frankrijk en de Bondsrepubliek verbonden zich uiteindelijk aan de *relance*, omdat de twee projecten, mede onder regie van Spaak, onlosmakelijk met elkaar verbonden werden. Dat was echter ook na de conferentie van Venetië, anders dan Weenink doet voorkomen (cf. 362-363), allerminst een sinecure.

In het laatste volwaardige hoofdstuk (VI; 1956-1976) maakt de lezer kennis met de tragiek en eenzaamheid van Beyen. Die wordt navoelbaar in de pijnlijk geringe aandacht die Bernhard opbrengt voor diens oude vriend (die door zijn

loyaliteit aan de Prins ten onderging met Greet Hofmans). Beyen blijkt voor alles een estheticus en romanticus; inderdaad, een ‘negentiende-eeuwer’. (41) Een ‘artiest’ – van wie het niet hoeft te verbazen dat hij uiteindelijk ‘troost [vond] in het rooms-katholicisme’, dat niet louter ‘waarde hecht aan de geest, maar ook aan de zinnen’ (401 en 469) – die als minister een succesvolle Europese politiek bedreef die nadrukkelijk niet in de Nederlandse traditie past. (399) Zo stelde Beyen in de aanloop naar de conferentie van Messina, vol overtuiging, zijn hele plan voor een gemeenschappelijke markt in de waagschaal. (cf. 347) De schoonheid van zijn idee van ‘horizontale integratie’ heiligde ‘de geste’ in de onderhandelingen.

Mathieu L.L. Segers

Gijswijt-Hofstra, M., *Psychiatric cultures compared. Psychiatry and mental health care in the twentieth century. Comparisons and approaches* (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2005, 456 blz., €34,50, ISBN 90 5356 799 2).

De bundel *Psychiatric cultures compared* wil de Nederlandse ontwikkelingen in de psychiatrie en de geestelijke gezondheidszorg in de twintigste eeuw vergelijken met die in andere Westerse landen en enkele nieuwe benaderingen en onderzoeksthema's in de geschiedenis van de psychiatrie presenteren. Het boek is het resultaat van een congres dat in het najaar van 2003 te Amsterdam bijeenkwam. Het initiatief ging uit van de onderzoeksgroep rond 'De gestoorde psyche', een door NWO gesubsidieerd programma dat vanuit een cultuurhistorische context licht wil werpen op de ontwikkeling – zowel qua theorie als praktijk – van de Nederlandse psychiatrie en de geestelijke gezondheidszorg in de twintigste eeuw. Bedoeling is dat dit project diverse monografiën oplevert, op basis waarvan Gijswijt-Hofstra en Oosterhuis een synthetische studie schrijven waarbij de Nederlandse ontwikkelingen in een internationaal vergelijkend perspectief worden geplaatst. De bundel bevat achttien bijdragen van negentien auteurs en draagt onvermijdelijk het karakter van een uitgebreid congresverslag: de artikelen zijn heel divers. Ofschoon het accent op onderzoek uit Nederland ligt, komen ook studies uit Groot-Brittannië, Amerika, Duitsland, Frankrijk, Zweden en Japan aan bod. Hoe interessant de geschiedenis van de Japanse psychiatrie ook is, de relatie met de Nederlandse ontwikkelingen blijft onduidelijk. Des te opmerkelijker is dat een bijdrage uit België ontbreekt, terwijl Belgische congregaties juist een voorhoederol hebben gespeeld in de Nederlandse (katholieke) psychiatrie aan het begin van de twintigste eeuw.

De redacteurs zijn er in geslaagd om een duidelijke compositie aan te brengen. Het eerste deel betreft overzichtsartikelen over de geschiedenis van de psychiatrie en de geestelijke gezondheidszorg in Nederland, Groot-Brittannië, de Verenigde Staten, Duitsland en Frankrijk. Het tweede deel gaat over 'nieuwe en veel belovende onderwerpen en benaderingen' met betrekking tot de zorg van psychiatrische patiënten, de rol van psychiatrisch verpleegkundigen en de geschiedenis van psychofarmaca. In het derde meer reflecterende deel blikt Huisman terug op de bevindingen van dit congres, waarbij hij tevens suggesties doet over de opbouw van die uiteindelijk synthetische studie; tenslotte stellen De Haan en Kennedy onder andere de vraag aan de orde in hoeverre er sprake is van 'vooruitgang' in de psychiatrie. De bundel wil een eerste aanzet zijn tot een internationaal vergelijkende studie. Die vergelijking wordt echter vooral aan de lezer overgelaten.

Het gaat hier te ver om stil te staan bij elke afzonderlijke bijdrage. De overzichtsartikelen maken duidelijk dat er belangrijke gemeenschappelijke trends zijn in de geschiedenis van de Westerse psychiatrie. Opvallend is allereerst het uitdijen van het psychiatrisch domein. Stond psychiatrie aan het begin van de eeuw bijkans gelijk aan 'gestichtspsychiatrie', in de loop van de